

ყველაფერი ნაძირით

ფოტო 1600 მ/მ
23. 98.

34223

"ნაძირით"

"

უცნაური ნაღირობა

გახსოვს? თეიმურაზ! სანადიროთ რომ ვიყავით და შენ წამოიძახე—ახავაითას! გავეშურნეთ, თორემ წამოგვადამდა ეს აჩისო?... ჩვენც მოვაფრინდით მაშინვე ცხენებსა და—აბა ჰა! სულ ოთხით გამოვსწიეთ;—ხომ გახსოვს?

რომ მოვაჭენებდით მაშინა მკითხე, ის ჩემათ რომ ჩატეცინა, რაზე ჩატეცინა მითხარი თუ გიყვარდეთ,—ესეც გახსოვს, განა?

ბინაზედ რომ ძლიან დალაღულები მოვედით, ამბოხსათვის ვიდასა გვცხელდა. მეორე დღეს, ირეყრავა თუ არა, მე და შენ მაშინვე სხვა და სხვა გზას დავადექით და ეს ამბავიც ასე მიგვაკვირდა.

ახლა მოგიყვები რაზედაც ჩამეცინა მაშინა.

დილა ადრიან გურდღღობას რომ გავკრთეთ და შეუდღემდინ შეეფრხება ველარსად მოვასურხეთ, გაუწვევტელმა ქაქანმა და წაღმა-უკულმა სირბილმა ისე დამღალა, რომ ჩდილს დაუწვევ ძებნა და იმ ჭაღის პირის ცაცხვს რომ მივატანე, თოფ-იარაღი ზედ მივაყუდე და ცოტა სული მოვიბრუნე-მეთქი, მეც იქვე წამოვსწექ და სანად დასვენებულმა ფიქრებს მივანებე თავი... სან რა წამომიღვა თვალწინ, სან რა, და...

— ოჰ, შენდობა მამაო! საიღამ საით?

— გურთსეკა უფლისა შენზედ! ღაშხეთის სსსამართლოში ვარ დაბარებული და იქ ვიასლები.

საიღამ ეს მღვდელი და სად ღაშხეთი და იმის სსსამართლო?...

— მღვდელი ხარ და უნდა გემთხოვო ხელზედა, თორემ შენა?

შენ არა ქართველისაგან სმის გამოსაცემი და შესაწყნარებელი არა სარ. გამოტყისილი უნდა გითხრას, მამაო, რომ ჩემი მოძღვარი რომ არა უფილიფიკი (ჩემს სიტყვასში ვი არ მასსავს, რომ ამისთვის აღსარება მეთქვას სადმე)—ჩემი მოძღვარი რომ არა უფილიფიკი, არ ვიცი რას გიზამდი. სმალში გამოგითხროდი, საქვეყნოდ გაგაბუ-ბარებდი,—ერთის სიტყვით, ისე გამოგიმეტებდი, როგორც... რო-გორც....

— ბეზა, ბეზა! რა მოჰხდა მაგისთანაო? ცაოცებითა მკითხა ამ ჩემმა მოძღვარმა.

— როგორ—თუ რა მოჰხდა? იმდენი ნამუსი აღარ შეგარჩენია, რომ მაგასაც მკითხავ?

— ჩვენი სხდომა ვი არ იუოს მიხედა?

— მამა—ჩემი არ წამიწყდება და ჩემი კარგი ძმები არ დამეს-ცებინან სწორეთ მაგ სხდომისათვისა სარ ისე ვკათ მოსაზერობი, რომ უოკელმა კანმა,—ვისაც ვი ცოტადენი ჰპტიოსნება გაანია და ერ-თი ნაბერწყალიც არის მშობელი ქვეყნის სიუვარული გულში ჩარ-ჩენია,—თითო ქვა არავინ არ უნდა დაიშუროს შენთვის. ან მე რადა მიშლის არ ვიცი რომ წამოვდგე და ისეთი საქმე დაგმართო, რომ შენი შვილის შვილის შვილის შვილის შვილის—შვილებსაც სასენებ-ლათა ჰქონდეს.

— ბაქარ და აგრე ასირებული გაუკითხავი აზრიალება სად გა-გონილაო, ისეთი დაწყნარებელი და ღმობიერი სმითა თქვა მღვდელ-მა, რომ იმ წამ კე ფრთები ჩამოჰყარე და უური დაუგდე, ვნახოთ ერთი, როგორ იმართლებს თავსა-მეთქი.

— შვილო ბაქარ! გეტყობა შენც იმათ წარუტანინარ, ვინც, მართალია შესაბრალისნი არიან, რადგან არ იციან, რასა იქმონენ, მაგრამ დიდად ვი აძვეებენ ქვეყნის წინაშე.

— ნეტა რა ვქნა? ვინა? როგორ? ვერ შენი სთქვი, შენი; შენ რითი მართლულობ თავსა და მეტი სხვებს დასწამე დანაშაული, რომ დაგვეკრებოდეს.

მეწმუნე, ბაქარ! და ამ წვერს ენდე. ..

წვერსედ რომ სელი დაიდვა მამის შეკვსედ და ამ მოკლე დროში შავი წვერი თითქმის სულ გასოთოტრებოდა; — გაძიკვირდა, ეს საოცარი ცვლილება რატომ პირველშივე ვერ შევამჩნიე მეთქი და რაღაც მკბენავი სიბრალული ჩამივარდა იმისი გულში.

ის ვი მე ისე შემომეუბრებდა, თითქო მე ვიყავ შესაბრალისი და არა ისა.

— შენი მამა-ზაპუელი მშენიერი სსსსლე დიდად ძველი სსსსლეა, სულიერო შეილო ჩემო ბაქარ! მრავალ გზის დიდი და დიდთა შეინახობა მსდარა იმ სსსსლეში; მრავალ გზის უნახავთ კედლებსა მისსა დიდებულთ ნადიმობა, თათბირი, სანოკავობა....

— ვინ თქვენ, მამა, და ვინ ჩვენს ძველებურს სამწიგნობრო კილორსედ ღაზარავი?

— ახლანდელი თქვენი მწერლების ერთ გნებავს გელაზარავო, განა? მეც ეგ მწადა; მაგრამ ვერ რასაც შენს სსსსლეზედ გეუბნებოდი ის გამათავებინე: — იმ შენს სსსსლეს, ძალიან ძველსა, ძალიან სანატოლსა, დიდს მოამბეს და სავანებო ზომითა და მოყვანილობით აგებულს, ახლა რომ გარს შემოეხვივნენ სვანები, მეგრელები, ლეჩხუმლები, იმერლები, გურულები, აჭარლები, შავშელები, ქანელები, ქართლები, კასლები, ქიზიულები, და ინგილოები, დაზოგმაწადაკატი, ზოგმა წერაქვით, ზოგმა ღომით, ცულით, წაღლით, ნაჯასით, ეხოთი, ერთის სიტყვით ვისაც რა მოეხერხება მიაღვნენ და ამ სანატოლ კედლებს ვინც როგორ იცის, ისე კაკუნი და კორტნა დაუწყონ, — აქო და ყველანი ქართულთ ტომისანი ვართო და გვინდა ეს შენობა ჩვენებურათ განავახლოთ, — შენ რას იტყვი მამის, ჩემო კარგო ბაქარ?

ეს რა სავითხავია მეთქი, ჩემს გუნებაში გავფიქრე და ძვედელს კვლავ უთხარი რა.

— შენ იტყვი: დასებუთ ღვთის გულისთვის თავი მაგ საბრალეო სსსსლესა და თუ მაინც-დამაინც მაგისი განახლება გწადიათ, ვერ ვაღატორობა და ხუროობა ისწავლეთ და მერე დაიწყეთ ძველს

შენთანვედ თქვენი ვარჯიში! ასე ეტყვი ამ საღვთსა განა, თუგინდ მტოდნენიც ერიგენ? მაგრამ, რომ არ გაგოგონ, მაშინ?... —

— მაშინ — სულ დამინგრევენ, რაღა თქმა უნდა!

— ჰო! ჩემი დანაშაულიც სწორეთ ეგ არის; — და როგორც ეს საღვთი შენ აგოყაყნდებოდა, სხდომა მეც სწორეთ ისე ამოყაყნდა, როგორ თუ გაბედა და სმა მალა სთქვი, ქართული.... —

— ნეტა რა დობე-უფრეს ედები შენცა, მამაო! ქართული ენის სწავლებსა ნუ იქნებაო, ეს არ წამოცოცხე იმ ყრილბაში შენა, შე სულ-წაწუმი.... —

— მოითმინე, ბაქარ! სიმართლე თუ შენსკენ არის, გაჯავრება რის მაქნისია. — მომაგონდა იუბიტეს რომ შეჭბედეს: იუბიტერ! — რომ ჯავრობ, მტყუნანი ყოფილსარო და დავეში.

— კარგი, მოვითმინე!

— მაშ ახლა გულდამშვიდებულსა გკითხავ: სუროცხა და კალატოცხა, ან ასე ვსთქვათ, ქართული ენა, შენ იცი, ალოეზმა იცის; დარწმუნდნაც იცისო ამბობენ; — მაგრამ თქვენ არც ერთი არ შემოხვალთ ქართული ენის მასწავლებლსა; ამიტომ რომ თქვენ თქვენს საქმეს თავს ვერ დანებებთ და ბობოლაებიც მეტად დიდები ბძანდებით, რომ უჩიტლობა იღვათ თავსა. — თუ ვერც თქვენა და ვერც კიდევ ამისთანაკე მიზეზით, მისაილ, ჯიბრალი და თქროპირ მოჭკიდებენ სელსა, — სხვა ვინ გეკულება, ერთი მიბძანე, რომ ქართული ენის სწავლება შეეძლოთ? — აი, ახლა, დიმიტრი ყიფიანი, ილია ჭავჭავაძე, ნიკოლოზ ცხეკაძე, იაკობ გოგებაშვილი, რაფიელ ერისთავი, ივანე მახაბელი და ალექსანდრე სარაჯიშვილი შეურილან და შეკლების განსნას ამირებენ აქა იქა, რომ ვერ ქართული სწავლებინან იმ შეკლებში და მერე შეძლებისდა გვარად, რუსული! იესო ქემ ღვთისამ მოუძარტოს იმათ სელი ამ საღვთოს საქმეში! — მაგრამ მასწავლებლები ან იმათა ჯავრთ? ვერ მასწავლებლები მოამზადონ, თორემ აი მისმა მადმა და შენმა სიცოცხლემ, ქართულ ენსაც ისეთი საქმე დაემართება, რაც შენს სასანლეს დაემართებოდა, მართლაც რომ იმდენი ჭრელი

მერწმუნე, ბაქარ! და ამ წვერს ენდე. ..

წვერსედ რომ სული დაიდვა მამის შეკვსედ და ამ მოკლე დროში შავი წვერი თითქმის სულ გასთეთრებოდა; — გამიკვირდა, ეს სალცარი ცვლილება რატომ პირველშივე ვერ შევამჩნიე მეთქი და რაღაც მკუნავე სიბრალული ჩამივარდა იმისი გულში.

ის კი მე ისე შემომეფურება, თითქო მე ვიყავ შესაბრალისი და არა ისა.

— შენი მამა-მამაული მშენიერი სასახლე დიდად ძველი სასახლეა, სულიერო შეილო ჩემო ბაქარ! მრავალ გზის დიდი და დიდთა შეინახობა მსხდარა იმ სასახლეში; მრავალ გზის უნახავთ კედლებსა მისსა დიდებულთ ნადიმობა, თათბირი, საზოგადობა....

— ვინ თქვენ, მამაო, და ვინ ჩვენს ძველებურს სამწიგნობრო კილოზედ ღაზარაქი?

— ახლანდელი თქვენი მწერლების ერთ გნებას გელაზარაქო, განა? მეც კვ მწადა; მაგრამ ჯერ რასაც შენს სასახლეზედ გეუბნებოდი ის გამათავებინე: — იმ შენს სასახლეს, ძალიან ძველსა, ძალიან სანატრიოსა, დიდს მოამბეს და საგანგებო ზომითა და მოყვანილობით აგებულს, ახლა რომ განს შემოეხვივნენ სვანები, მეგრელები, ლეჩხუმელები, იმერლები, გურულები, აჭარლები, შავშელები, ჭანელები, ქართლები, კახელები, ქიზიყელები, და ინგილოები, დაზოგმაწალკატი, ზოგმა წერაქით, ზოგმა ღომით, ცულით, წაღლით, ნაჯასით, ეხითი, ერთის სიტყვით ვისაც რა მოეხეხება მიადგენ და ამ სანატრიო კედლებს ვინც რომორ იცის, ისე კაკუნი და კორტნა დაუწონ, — აქაო და ყველანი ქართველთ ტომისანი ვართო და გვინდა ეს შენობა ჩვენებურათ განვასლოთ, — შენ რას იტყვი მამის, ჩემო კარგო ბაქარ?

ეს რა საკითხავია მეთქი, ჩემს გუნებაში გავიფიქრე და მღვდელს კელარ უთხარი რა.

— შენ იტყვი: დანებეთ ღვთის გულისათვის თავი მაგ საბრალლო სასახლესა და თუ მინც-დამინც მაგისი განახლება გწადიათ, ჯერ კალატროობა და ხუროობა ისწავლეთ და მერე დაიწყეთ ძველს

შენი ახლა თქვენი ვარჯიში! ასე ეტყვი ამ სალხსა განა, თუგინდ მტოდნენიც ერივნენ? მაგრამ, რომ არ გავიგონონ, მაშინ?....

— მაშინ — სულ დამინგრევენ, რაღა თქმა უნდა!

— ჰო! ჩემი დანაშაულიც სწორეთ ეგ არის; — და როგორც ეს სალხი შენ ავიყენებოდა, სხდომა მეც სწორეთ ისე ამიყენადა, როგორც თუ გაბედე და სმა მალდა სთქვი, ქართული....

— ნეტა რა დობე-უფრეს ედები შენცა, მამა! ქართული ენის სწავლებას ნუ იქნება, ეს არ წამოროშე იმ ყრილობაში შენა, შე სულ-წაწე....

— მოითმინე, ბაქარ! სიმართლე თუ შენსკენ არის, გაჯავრება რის მახრისია. — მომაგონდა იუზიტენს რომ შექბედეს: იუზიტენ! — რომ ჯავრებს, მტყუანი ყოფილხარა და დაკეში.

— გარგი, მოვითმინე!

— მაშ ახლა გულდამშვიდებულსა გკითხავ: სურნობა და კალატორობა, ან ასე ვსთქვათ, ქართული ენა, შენ იცი, ალოგუნა იცის; დარისხანმაც იცისა ამბობენ; — მაგრამ თქვენ არც ერთი არ შემოსვალთ ქართული ენის მასწავლებლას; ამიტომ რომ თქვენ თქვენს საქმეს თავს ვერ დანებებთ და ბობოლაებიც მეტად დიდები ბძანდებით, რომ უჩიტლობა იღვათ თავსა. — თუ ვერც თქვენა და ვერც კიდევ ამისთანაკე მიხეზით, მისაილ, ჯიბრალი და რაქობიშორ მოჭკიდებენ სელსა, — სხვა ვინ გეკულებს, ერთი მიბძანე, რომ ქართული ენის სწავლებას შეეძლოთ? — აი, ახლა, დიმიტრი ყიფიანი, ილია ჭავჭავაძე, ნიკოლოზ ცხკედაძე, იაკობ გოგებაშვილი, რაფიელ ერისთავი, ივანე მახაბული და ალექსანდრე სარაჯიშვილი შეურილან და შკოლების განსნას ამირებენ აქა იქა, რომ ვერ ქართული ასწავლებინონ იმ შკოლებში და მერე შეძლებისდაგვარად, რუსული! იესო ქემ ღვთისამ მოუძარტოს იმათ ხელი ამ საღთოს საქმეში! — მაგრამ მასწავლებლები ან იმათა ჯეგთ? ვერ მასწავლებლები მოამზადონ, თორემ აი მისმა მადმა და შენმა სიცოცხლემ, ქართულ ენასაც ისეთი საქმე დაემართება, რაც შენს სასახლეს დაემართებოდა, მართლად რომ იმდენი ჭრელი

ხალხი დასველიყო; სულ ძირს დაუშვებდნენ.

მღვდელმა რომ ეს სიტყვები მყარა და მყარა. მე ამის მეტი ვეღარა მოუხერხე რა, რომ ვჭკითხე: თუ აგრე გგონია, მამაო, მას გეტყობა, შენ არც დროებსა კითხულობ, არც იკვირისა? არც ქართული მოაძბე გიკითხავს, არც გრეხული და არც მნათობი? —

— მაკითხავს და ვჭკითხულობ, შეილა, ვჭკითხულობ; — და იმიტომ ვამბობ ხლად, რასაც ვამბობ, რომ მაკითხავს და ვჭკითხულობ. შენს მტყისა და ორგულს გაუგონია ის ჭაჭა ჭუჭი, რაც ხლადანდელი ზოგიერთი მთხროველების სელში ქართულს ენას გააქვს! —

— მე არა გამოგონია რა!

— ყური არ გიგდია და იმიტომ, თქვე დალოცვილებო! გამხდარხარო, ქეიფს ეწევით, და ვისაც ხმის ამოღება შეგიძლიათ, ყურსაც არა ვინ იბერტყავთ; — და ხვენ თუ გავუბდეთ რამე, მოგვაფრინდებით და შიგ ხსნაში ჩავგვრით სელსა.

რა ვჭქან? ვამბობ ხემს გუნებაში; — ეს ჰავლიანშვილი მღვდელი და ქართული ენისათვის ასეთი მხურვალე ლაშარაკი!! აქ რაცაც ამბავია! მოდი ერთი ვჭკითხო, რას იწუნებს ხლადი მთხროველებისა?

— მანაც რას რას იწუნებ, მამაო, ხლადი მთხროველებისა?

— იმას ვიწუნებ, შეილა ბაქარ, რომ ქართული საფუძვლიანად არსად უსწავლიათ, — ხნ კი სად უნდა ესწავლათ სანოდავებსა რომ აღარსად ასწავლიან, — ძველებური არა უკითხავთ რა; — სანატორი სანოგადლობის ქართულ საუბარს თუ შესწრებთან სადმე, ყური არუგდიათ; — ხლხის ლაშარაკისათვის არა დაუდევრიათ რა; — და ქსწე-რენ კი, მთხროველებენ კი. ქართულათა ვსწერთო, ქართულს მწიგნობრობას ვაცნოვლებთო, გულითა ქსჯურათ; — მაგრამ ვინ არის ხლად იმთი დამკრებინებელი, რომ კი არ აცნოვლებენ, — ქრეგინან, აფუჭებენ ენას; მერე რა ენასა, ბაქარ! ენასა?!... შენსა ამბობენ, ათითუ თორმეტი ენაზედ მიწევნით იცნო და — შენ და შენი ღმერთი, შენ და შენი განწმენდილი სვინდისი, მითხარი, რომელი ენა გებულა, რომ ხნ წერა-კითხვა ქონდეს ქართულზედ უფრო განმარტი-

კებული და განვითარებული; ან ლექსთწერა და შესება; ქონდეს უფრო მოქნილი და გაადვილებული; ან აზრის გამოხატვითი მასალა; ქონდეს უფრო მოსერსებით შესავსებული, — ან სიტყვებითა და გრამატიკული სახეებით იყოს უფრო მდიდარი?

— ეგ, ვთქვათ, ყველა მართალია, მამო; მაგრამ ამ ენას აიუ-ჭებენო, რომ ბძანებ, — როგორ აიუჭებენ, ეს გამაგებინე, და?!

— ახლა მაგალითებსა მთხოვ, თუ რა გნებავს?

— მაგალითებსა გთხოვ, მაგალითებსა თორემ ეს ჩვენი ლაზარაკი ტყუილ უბრალო მიღებ მოდებსში გადადის როგორღაცა და რა ჩვენი საკადრისია!

— ახლავე, ჩემო ბატონო! მაგრამ რომელი ერთი მოგითვალაო! ერთი ამბობს:

„სტუმარი შინ შემოვიდა, მაგრამ ისევე გარეთ გამოვიდა.“ ქართულია ეს?

— რასაკვირველია.

შაშ, ამისი მთქმელი თვითონ სადღა ბძანდებოდა, ეს მიბძანე? სომ მოგესხენება, კაცი რომ ამბავს ამბობს რასმე, თვითან სად აზრის, ან იმ ამბავის დროს სად იყო, უთუოთ უნდა თავის-თავად იგულისხმებოდა, ლაზარაკში თავის-თავად უნდა გამოდიოდა, ცხსა და ქვეყანას შუა სომ არ იქნება ჩამოვიდებული. შემოვიდაო თუ ამბობს, ცხადია რომ თვითონ შინა ყოფილა და მაშინვე, გამოვიდაო, თუ ქართველია, ვეღარ იტყვის. — ან თუ თვითან გარეთ იყო, იტყვის — შევიდა, მაგრამ მაშინვე გამოვიდაო. ერთის სიტყვით: თუ შემოვიდა, გავიდა; თუ შევიდა, გამოვიდა; თუ ჩავიდა, ამოვიდა; თუ ამოვიდა, ჩამოვიდა, თუ წამომყვა, ჩემთან წამოვიდა; თუ წაწყვა, იმასთან წავიდა. ქართულად ყოვლად შეუძლებელია, რომ ორს ერთმანერთის წინააღმდეგ შემთხვევაში ზმნა ერთითა და იმავე სახით იმბარებოდა.

— ეგ მართალია; მაგრამ არ დაჯიუჯრებისა და იმიტომ უთქვამს აგრე, ვისაც უთქვამს.

— მეორე ამბობს: ვერ იარაღს დავიწყოვ წინა და მეორე საქმეს დავიწყოვ.

— ეგ რა! მკისთანა შეტოლმა ვის არ მოუყვა: იარაღს დავიწყოვ და მეორე საქმეს დავიწყოვ, ასე უნდა ეთქვა, რა თქმა უნდა.

— ჯო, არც ეს დაწყოქებია! ერთი ამბობს კიდევ: აქ მდებარე მინდორიო:

— ეგ არ შეიძლება: მდებარე ითქმის ავთ-მელოფსედ. უძრავს სავანესედ ითქმის: მდებარებს; მდებარებს, მდებარებს და არა მდებარებს.

— გადვებრძელა ღმერთმა! სხანს, მოქმელი არც მკას დაწყოქებია. ახლა: „სიკვდილს მოაჩხა, სიფათს მოაჩხა,“ ქართულია?

— რატომ არა?

— იმიტომ არა, რომ „მოაჩხა“ ჰნიშნავს „გაათავა, შეასრულა.“ სიკვდილს შეასრულა, სიფათს გაათავა?

— მართალია, ეგ არ შეიძლება! მკრამდ რეგორ უნდა?

— „სიკვდილს გადაჩხა, სიფათს გადაჩხა, ან გადაწოჩხა.“

— სწორეთ არც ამას დაწყოქებია.

— ვერ მინდა, არ ვიშოგნე, — არც ეს არის სომ ქართული?

— დიდა არა. მკასზედ მეტ გემოწმები, რომ ასლანდელი ჩვენა მწერლები უკეთქმით სიტყვის ნაწილებს მეტად წინდაუნდევათ სმარობენ. მე კარგათ მესმის, რომ სხდაც მოქმედებს ნებსზედ არის დაშოვიდებული, იქ უარი ითქმის სიტყვითა არა, არ მინდა და არა ვნახავ, არ ავიღებ, არ წავიკითხავ, არ შევირთავ. — და სხდაც მოქმედებს ნებსზედ კი არა, ღონებზედ არის, შეძლებსზედ არის დამოვიდებული, და ეს ღონე, ან შეძლება კი არ არის, იქ უარი ითქმის სიტყვითა ვერა: არ შემიძლია, ესე იგი, ღონე, შეძლება არ მქვს და იმიტომ ვერა ვნახავ, ვერ ავიღებ, ვერ წავიკითხავ, ვერ შევირთავ და სს. და სსვ.

— არ დაუფიქრებინ სოლმე.

— ერთი ამბობს კიდევ: იმან თავის ზირით აღვიარა; ან — იმან თავის ზირით უღვიარებია. —

— მართალია, ერთი ვი არა, ბევრნი ამბობენ აგრე; მაგრამ უნდა გამოვითქვედო მძაო, რომ აღარც მე ვიცი როგორ უნდა; აღარ ვიცი მეტი იმიტომ ვამბობ, რომ კარგათ მხსნოეს როგორ გამოვივი-
რდა, ვიწყებდა რომ გავიგონე, იმან აღვიარა, იმან უღვიარებია; მსახსნ რომ ჩემს ნახსოვრობაში შემოუღიათ აგრე ღანაჩაკი; მაგრამ როგორ უნდა, აღარ მხსნოეს.

— იმან აღვიმადლა, უღვიმადლებია; ან აღვიშენა, უღვიშენებ. აო,
— ხომ არაკინ იტყვიან? არა. ერთნაირი წმინა კანონსაც ერთს უნდა ემორჩილებოდეს. აი მაგალითი:

აღვიმადლებ	აღვიშენებ	აღვიარებ.
აღვიმადლე	აღვიშენე	აღვიარე.
აღვიმადლებია	აღვიშენებია	აღვიარებია.
აღვიმადლებია	აღვიშენებია.	აღვიარებია.

ამას ცოტადენი დათვარების მეტი ხომ არა უნდა; მაგრამ არ უფარდებინა, იმიტომ რომ უვიცნი არიან და მსწავლულად ვი მიახნათ თავისი თავი.

— როგორაა, როგორაა? უვიცნი და მსწავლული რადა არის?

— მაგ სიტყვებს, ჩემო ბაქარ, ისეთები ხმარობენ, რომ თქვენ მეცნიერად მიგახნათ. უმეტარი, უცოდინარი, უსწავლელი, ნახსწავ-
ლი, სწავლული, მეცნიერი, — ამისთანა წმინდა ქართულ სიტყვებსა სწუნობენ და შემოაქვთ უვიცი, — მსწავლული.

— სწუნობენ ვი არა, არ უფარდებინა. დამმორჩილებელი სელმდვანელობა არა აქვთ რა და იმიტომ არიან უმორჩილო.

— უმორჩილო სადაურდიანა? ქართული ურჩი არ მოსწონთ? თუ აქაც არ უფარდებინა?

— ეგ რა? აი კიდევ რაებს ამბობენ: უფროსთან მუნდერში მი-
ვიდა, მეც ვი სერთუკში იყო. ავან-მეოთხე მადანში სწავლირებს და მშიერი საჭმელში?

— ეგ სომ უკვამოჭრილი რუსულია. ქართველი იტყვის: ალბათ ის მუდრეგი მუნდერი ისეთი რამ ყოფილა, რომ უფროსიცა და უძროსიცა ორნივე შიგ თავსდებოდნენო. ქართულად კი ასე ითქმის: მუნდრით მივიდაო, სერთუკით იყო; — ავით მყოფს სჭირდება მოვლა, მშიერს საჭმელი.

— არ უფიქრდებიან, არა!

— ჩვენს დიდებულს თამარ მეფეს თამარ დედოფლად ინსენიებენ, აქაო და სხვა ენაზედ მამრის წოდება მდებრს არ ეკუთვნისო და ჩვენი ენის თვისებას კი არას დასდებენ და, ამას გარდა, იმასაც იგიწიებენ, რომ თამარს მეფე იმიტომ ეწოდება, რომ თვითან იყო მეფედ ნაკურთხნი; ცალი რა ყოფილიყო მეფისა, მაშინ დედოფალი ექნებოდა. — მთელს კავკასიაში და ყოველს ჩვენს საისტორიო წიგნებში ამ მიზეზით მეფედ ინსენიებენ და ჩვენი ახლანდელი მწერლები კი დედოფლად. მას შეგვატყობინონ, მეფე ვილა იყო მაშინ.

— წყლის იქით, მთის იქით, სახლის უკან, ამის გარდა, ამის შემდეგ, ამის იქით და სხვა და სხვა. ვითომ და კლასსიგური ენის კილო იყოს ესა, ან საღმთო წერილის! კლასსიგური, სამწიგნობრო, საღმთო წერილის გრამმატიკული კანონით არსებითი სახელი ნათესავობით ბრუნვას მოჭყება თუ თანდებული წინ მიუძღვის; მაგალითად; წინაშე სახლისა, იმიერ მთისა, გარეშე სოფლისა, გარდა ამისა, შემდეგ ამისა და სხვა. — და ახლანდელი სასაუბრო ენის კანონი თუმიცა ჯერ დაწერილი არ არის, მაგრამ მკვიდრად არის ხალხში იქვს გადაღებული. ამ კანონით თანდებული უფრო სშირად სახელს კი არ მიუძღვის, თან მიჭყება და მაშინ ნათესავობითი ბრუნვა გადაიცვლება მიცემითად. ამ მიზეზით ვამბობთ: წყალს იქით, მთას იქით, სახლის უკან, სოფელს გარეთ, იმას იქით, ამას გარდა და სხვა. და სხვა.

— სწორეთ მართალია! არ უფიქრდებიან.

— სწავლა მძლავრი ზიარტყვიანა, სიღვის ნაყოფი უყვანს და ხორციელს არა სჭამსო; ესე გამიგონის სასამართლოს მწვერები-საგანაო. — მძლავრი ქართულად რასა ჭქვია? მედიდურს, ამაყს, განუ-

კითხავს, შხავკრელს, უღმობელს. სპილო მძლავრი ვი არ არის, — ძალგონია, ძალუნი, დიდ ღონიერი. სიღის ნაყოფი არის მეტის მეტი ზღეონაზმო, რადგან სიღი არის ნაყოფი და ნაყოფი არის სიღი. არ ვიცი, იქნება სის ნაყოფი უნდოდა ეთქვა ამისს მოქმედს; მაშინ ნურას უკაცრავად. — ხორციელს არა სჭამსო, აქაც იქნება ხორციელი უნდა ეთქვა და ბოდიში მეორედ დაგვჭირდეს? ხორციელი სხვა და სხვა ხორცსა ჰქვია, და ხორციელი — ხორცშესმელს, ცოცხალ სულეებს. ახლა მწვერების უნდა მოგასსენოთ: მწვერები (მხოლოდობითად მწვეარი) მონადირეს ეყოლებს და არა სსამართლს. სსამართლსა ჰქვავს წვერები (მხოლოდობითად წვერი), ან სხვაფრივ კჳსთქვათ: მინახენი, მოსამართლენი, მსაჯულენი, დამბეგენი (დივანბეგენი). ასე გამოგონიაო! როგორა? ეს გაგიგონიათ, თუ ასე გაგიგონიათ? ერთი არის ნაცვალსახელი: ესე, ეს; ეგე, ეგ; ისი, ის; და მეორე არის ზმნის ზედა: ესე, ამ ნაირად, ამ გვარად. — ერთი სიტყვის ნაწილის სმარება მეორეს მაგიერად, აქა და ჰგანან ერთმანერთსაო, თუ უკაცრავად არ გასლდეუბი დიდი უფიცობაა, როგორც იტყოდ და ერთი ჩვენთაგანი და მე ვი ვიტყვი დიდი უმეცრებაა მეთქი.

— ზღვის შუაში, ქალაქის შუაში, თვალის შუაში, ცეცხლის შუაში და სხვა. კარგი ქართულია?

— დიდა არა, თქვენმა მადლმა! ქართული არის: შუა ზღვაში, შუა ქალაქში, შუა ბაზარში, შუა თვალში, შუა ცეცხლში, ცოცხალ დაფიქრების მეტი ვი არა უნდაჩა!

— ვერ დავინახავ, თვალი თუმცა ანთული მქონდესო.

— არც ეს არის ქართული. ან ასე უნდა: ვერ დავინახავ, თვალი თუმცა ანთული მაქვს; — ან — ვერ დავინახავ, თვალი თუნდა, ანთულიცა მქონდეს.

— იშოვნის რასმეს; მივა ვინმესთან, ან ვისმესთან; ისესებს ვინმესგან, ან ვისმესგან და სხვა, და სხვა. — უფრო სომხურია ესა თუ უფრო იმერული, ამისი რა მოგასსენო, მაგრამ ქართული ვი არ არის.

— მამ რაგორ უნდა?

— ვინმე, რამე, რომელიმე — ნაცვალსასელებია უშირო. აი ამითი ქართული ბრუნვა:

ვინმე	რამე	რომელიმე
ვისიმე	რისიმე	რომლისამე
ვისმე	რასმე	რომელსამე
ვისგანმე	რისგანმე	რომლისგანმე
ვითიმე	რითიმე	რომლითამე
ვინმე	რამმე	რომელმამე
ვისშიმე.	რასშიმე	რომელშიმე.

ყოველს შემთხვევაში მარცვალნი მე ბოლოს უნდა დაწყებოდეს სოლმე.

— მართალია! ჭეშმარიტია! ააას! არ უთქვამდებიანაას!

— გაცვივდა და ცხვირის ცემა დაიწყო! ბნელა ღამეში ხეს ბევრჯელ მივსკედრილვარ და მაგისთანა აზრს გი ვერასგზით ვერ მივსკედრივარ.

— აქ ცხადია, რომ ის ცხვირი სარეში არ არის, რომელსაც ხან და ხან აცემინეს სოლმე. ცემა და ცემინება, ან დაცემინება! და რაც სეზედ და აზრზედ იყო სათქმელი, ის მთქმელს ერთი მეორის მაგიერად უთქვამს. მივსკედრილვარ, ან მივსკედარ ვარ, — ეს ითქმის აზრზედ; და მივსკედრივარ, ვცტაკებოვარ, ვვასებოვარ, — ეს ითქმის სეზედ.

არა თქვამდები, განა?

— ჯო! დაჯ? მეც მაგას არ ვამბობ!

— მცენარი რომ გადასჭრა, წვენი გადმოვარ. ჭვასს რომ ცეცხლი (შეშა) ბევრი შეუგეთო აქაც წვენი გადმოვარ. ჭვასზედ ითქმის ესა და მცენარეზედ გი არა. (მცენარე და არა მცენარი) რომ გადასჭრა წვენი გამოუვა, გამოედინება.

— რამე! არ უთქვამდებიან სოლმე და რა ვქნა!!

— ამბობენ — ვაცს შეუძლია ყოველი თავისი ასო ამოაძროსო.

— საიდანა?

— საიდან კი არა, ვითამ ამოძრახსო, მოძრახება მისცესო.

— ამბობენ — ძრეელი, ქრმიანი, წყრული, ცარელი, მადრი-ელი და სხვა. წერთაც ასე უნდა სწერდნე?

— მაშ?

— ქართული მართლწერა რა აგრე მხელია, რომ ათაში ერთხელ მანც არ დაუფიქრდეთ ერთ წამს, სიტყვას ძირი კი არ მოეძღვოს, საძირკველი კი არ შეერყოსო. ყოველი მწიგნობრობის უძთავრესი მი-საღწევი საგანი არის ორი: 1. დანსლავება, რამდენათაც შეიძლება-დეს, სხაუბრო ენასთან, მაგრამ დანსლავება იმ განსწავებით, რომ თვით ეს ენა გასუფთავდეს, დაშკენდეს და დაწკინდილ იქნეს ყოველი უკვანი და უწვერი ლექსისაგან და ადვილი გასაგონი იყოს ყველას-თვის. 2. მართლწერა ისეთი იყოს, რომ: სიტყვის ძირული დანსწეისა გამოცნება არას დროს არ გაჭირდეს: ეს დიდად საჭიროა; — და წამკითხველს საქმე არ გაუჭირდეს. მე, სწორე მოგასწავლოთ, ახლანდელ-ლი ქართული სტამბა მეტად მიჭირვებს საქმეს. — ძალიან მიყვარს ახალი ამბების კითხვა: მაგრამ თვალს მოსვენება კი არა აქვს, და მეტადრე როდესაც „იუერიანი“ კანტონულად რასმე: იუერტელზედ თა-ვიდამ ბოლომდინ სულ ღარათ გაყვანილი გარანდული სტრიქონებია, თითქო სძირი ხაზებით არის ქალაღით დანსწულიო! — თქვე ღვთი-საგან დალოცვილებო, რაც ჩვენს ენას ამსინჯებს, ის კი უხვად შე-მოგაჭკოთ სხვა ენებიდან,ყოველნი იმნი გულღიციზმო, ლათინიზმო, გერ-მანიზმო, შლეინაზმო, იდიოტიზმო და სხვა. და სხვა; და რაც ჩვენს წერასა და მეტადრე სტამბას გამოაკეთებს, დააშკენებს და წასა-კითხათაც გაგვიადვილებს, იმის შემოღება კი არა გნებავთ; თითქო მარტო ამაში იყვნეთ გაკერებულნი!.... რატომ ნაწილ-ნაწილად არა ჯყოფთ სოღმე თქვენს უშეელებელს შერიოდებსა?... რატომ ასომთა-ვრულებს აღარა ხმაობთ, რისთვის გადაავდეთ ეს ასომთავრულე-ბი?... ევროპიული, ქრისტიანური მართლწერა გეთავილებათ თუ, უფრო თათრულსა და არაბულს ამჯობინებთ?... თქვენი თხუზულეების

კითხვაში იქნება რა გაჭირება დამადგა, რომ ერთ წამს თავლი მოკვადილო და სხვაგან მივიხედო; მაგრამ სულ შეკავებულ ვარ, რომ მსხვილი ასე მოელს გვერდზედ ერთიჯ არსად არის და წყრტილი არსად წინანს?... უნდა ან ფიხილი გაუსვას, ან კარანდაშით დავნიშნო! ვიშ! ვიშ!.... წიგნს ნუ უფთხილდებითო რაღა? უფრო ბევრს გავსასდებთო? ეს ხომ მკვანტილიაშია, ლიტერატურაში!! კარგი, აღარ გაუფთხილდები, მაგრამ თუ კი დავკანძმავებთ, ვიღამ უნდა იკითხოს თქვენი ნაკვალავი და ნაკაწრი? ვიღა ეშმაკებში გასასდებთ?...

— ცოტა არ არის, შენც კი შემოიფურცუნდი, აი, მამაო!

მართლაც, კინაღამ ჰათოსს მივაცანე. ქართულს მართლწერა-ზედა გვეჩინდა ლაზარაყი, განა? დიაღ!

— ხეიო მოყვანილი სიტყვების დასწყისი არის: ძალი, ქმარი, მძარი, წყალი, ცალი, მადლი. — ამთვან ნაწარმოეში სიტყვები იქნება: ძლიერი, ქმრიანი, ძმრიანი, წყლული, ცარიელი, მადლიერი.

— ეჭ? შე დაღოცვილო! წყრს ერთი და გამოთქმა სსვას? ეგლა გვაკლია.

— უფრო შენ დაღოცვილო და გურთხეულო! ეს ოთხიღ-ხუთი რამ შემთხვევა რა გაიოცე, როდესაც სსვა ენებში, რომელიც ბევრათ უფრო გაცხოვლებულნი არიან და განვითარებულად თვითან შენ მიგანხია — იწერება, მაგალითად: ბეასო-რუზ — და გამოთქმის ბოკუ; — იწერება — ლოგუნგ — და გამოთქმის ლაჭინ; — იწერება სალლისბიური და გამოთქმის — სესბრი; და ათასი ამ გვარი. თვითან შენგანა მჭებს მე ეს გავრნილი.

— მაშ ძლიერი, ქმრიანი, მადლიერი, ჭა? მართლაც, სწორეთ ასე უნდა! ან მე რაღას ვაზამზარებდი, კაცმა მკითხოს? არ დაუიქრდებით სოღმე, არა.

— ზევიდამ დაგვეურებენ და ქვევიდამ დაგვექრინოს.

— ეს რაღა მესმის.

— შესს მზესა ვჭთიცავ! მოთქვსავემ თავისი ნაწილი მიიღო და სწმილე ოთახიღამ გავიდა რომ სწმი სწათის სწსინარულე გაი-აროსო. აბა ერთი, შენ როგორ იტყვიდი ამასსა?

— მე ვიტყვდი: ჩვევადმ შემოგვეურებენ, შემოგვეტყვიან, ან —
 აშოგვეურებენ, აშოგვეტყვიან. მეთევზემ — და აწა მოთვეზაკემ —
 თავისი წილი — და აწა ნაწილი — მიიღო და სწოლიდამ — აწა სამილე
ოთასიდამ — გავიდა რომ სამი საათის საკალი — და აწა სასიარულო
 გაიაროს. სამი საათის სასიარულო ქართულად ის ადგილია, სადაც
 სამმა საათმა უნდა იარონ, ისეინონ, ბოლოა ჰქონს!!!...

— სწორეთა ბძნეუ, ჩემო ბაქარ. მაგრამ რათ ჩადიან მაგასა?

— რათა და იმიტომ, რომ აწ უფიქრდებიან სოფლე, აწა!

— მაშ აწც ამას უფიქრდებიან, რომ გიჟურებ სხვა არის, გენ-
 დობი სხვა და გეწმუნები სხვა?

— სწორეთ აწც ამას უფიქრდებიან. რამდენჯერ წამიკითხავს
 რომ სწერს: შენ სატყუას გეწმუნებო, სადაც უნდა ეთქვას მწამსო,
 აიძურასო; — გეწმუნებო, სადაც უნდა ეთქვას-გიჟურებო და გი-
 ჯურებო, სადაც უნდა ეთქვას გენდობიო.

— აწ უფიქრდებიან, ჰა? — მაშ აწც იმას უფიქრდებიან, თუ
 იმ ძალს რა დააქვან, რომელიც ზღვაში ტყნსლის გემები დაქვანს
 და სმელოთზედ — რეინის გზის მატარებლები? — ზოგი ორთქლს
 ეძახის, ზოგი ოსშივარსა და ზოგი ბუღსა. — მართალია, რასაც
 რუსულათა ჰქვია პარ, ქართულად იმას სხვა და სხვა სახელი ჰქვია,
 როგორც, მაგალითად-კალესო-ქართულად ექვს თუ შვიდნაირი არის,
 რომ ევლას თავთავისი სახელი აქვს. — მაგრამ რაო? ჩვენი ენის
 სიმდიდრე დანაშაულად მიგახნიათ, თუ რა არის?...

— შენმა ძაღლმა, მამაო, მე ეგ ფიქრათაც არას დროს აწ მომ-
 სვლია! მანც როგორ უნდა, განმიმარტე ბარემ.

— მდურარე წყალი რომ რაღასაც კვამლს უშვებს ზეკით, იმას
 ჩვენებურათ ჰქვია ბული, ბული აუშვასო; — რუსულს აბანოში რომ გა-
 სურებულ ქვებზედ წყალს შეასხმენ და ცხელი კვამლი დადგება, იმა-
 საც ბული ჰქვია, ძლიანაც უყვართ რომ იმ ბულში იცოცხებოდნენ-
 ძაღლსა და სორცს გვიღობოსო; — ზენჭეობს აწ წელიან ადგილს
 რომ ცხარე მზე კვამლს აადენს, იმისას ვიტყვით ორთქლი აუშვასო;

494.63
y 561

— და გახურებულს მადნეულს რასმე, რკინას, სპილენძს რომ წყალი დაასხას, დიდს შიშინით ისვრის კვამლსა, რომელსაცა ქვეა ოსში-კარი: — კალესოზედ თუ მკითხავ, ჩვენში არის თვალი, ურმისა მ-გალითად; ბორბალი, ჩვენებური წისქვილისა; ჩარხი ან ჩაღსი, რუსუ-ლი წისქვილისა, ან წყლის გამეკანი; — გოგორა, — კროების ზატარა ურმის თვალი; და კიდევ რამდენიმე სხვა, კარგათ აღარ მახსოვს. რუსულად ეკლავს კალესო ქვეან და ჩვენებურად კი სულ სხვა და სხვა არის.

— არ დაუფიქრდებიან სოღმე, არა, არა!

— დაგიყინიათ, არ დაუფიქრდებიან სოღმე — შეიმოძიება მრისხანედ ზავლიაშვილმა. რომ არ უფიქრდებიან, მაგითი სომ გვათუთსეს ჩვენი მშობელი დედა ენა, სომ წაზიდწ....

ამ დროს უცხად იჭექა რალამაც და წამოვიწი. მივიხედე, — იქვე კურდღელი აფართოსალებდა თესებს. მოვიხედე, მოვიხვი თვალებზედ ხელი: სადღა შენი ზავლიაშვილი, სადღა სხვა ვინმე.

წამძინებულ თურმე და საზმარში მქონიულ ეს ღაზარაკი.

შენ რომ მაშინ კურდღლისთვის თოფი არ გეკრა, ჩემო თეიმურაზ და მსწრაფლად არ გაგევიძებინე, რამდენს რასმე კიდევ შევიტყობდი ვინ იცის.

ამის კითხვაში ორიოდეუერ შენც გაგეცინება. მეც ის მომავლანდა მაშინა და იმაზე ჩამეცინა.

ბაქარ ქართლელი.

— — 187....

ქვენატკოცა.